

BAKÜ KOMÜNÜ -2-*

AMAN PETROL/ CANIM PETROL

1723'te Rus Çarı I. Petro, Bakü'ye bir heyet göndermiş ve muzaffer generalinden, Rusya'ya ünlü beyaz petrolden birkaç pud getirmesini istemiştir. Şehir 1735'e kadar Rusların elinde kalmış, bu tarihte zayıflayan imparatorluk, ticaret ayrıcalıkları karşılığında şehri İran'a bırakmıştır.

Rusya'nın Bakü'deki çıkarları hiç azalmadı, yine de birçok Rus ve Ermeni tüccar şehre yerleşti. 19. yüzyılın başında şehirde beş yüz kadar yapı ve üç bin nüfus vardı, burası küçük bir İran hanlığının başkentiydi. Üç güç; İran, Rusya ve Türkiye şehre göz koymuştu; bir dizi savaştan sonra şehrin Romanovlarca ilhaki gerçekleşti.

Bakü'ye gelen gezginler ateşe tapanların antik tapınağını gördüklerinde şaşırırlardı. Tapınakta daima yeraltındaki petrolden beslenen bir ateş yanardı. 1806'da Rusların gelmesiyle girişimciler, Hazar kıyısındaki doğal zenginlikleri sistematik olarak işletmeye açtılar. Ateş tapınağı yakınındaki Sura hanı bölgesinde gazyağı üretimi 1859'da başlamıştı. Aynı yıl Edwin Drake, Titusville'de ilk petrol kuyusunu açtı. Bakü yakınında başarılı bir kuyu açma girişimi, yerel bir girişimci tarafından 1869'da gerçekleştirildi. İzleyen yıllarda, daha etkin petrol elde etme yöntemlerinin gelişmesine bağlı olarak Bakü'nün uyumlu limanı bir dizi petrol kulesiyle çevrildi. Petrol, ilk kez 1873'te, “Şimdi bizim de Pensilvanya'mız var!” çığlıkları arasında fışkırdı. Birkaç yıl içinde petrol, Bakü'yü tuhaf doğulu bir şehir olmaktan çıkarıp çağdaş kozmopolit bir şehre dönüştürdü.

19. yüzyılın son on yıllarında petrol sanayiinin gelişimiyle Bakü'de eski ticari burjuvazinin yanında yeni girişimciler sınıfı ortaya çıktı. Çok geçmeden petrol sanayicileri, Abşeron Yarımadası'nda ekonomi ve siyasete egemen oldu ve eski seçkinleri yerlerinden ettiler. Ermeni sermayedarlara arka çıkan önce çarlık hükûmeti oldu. 1821-1872 döneminde hükûmet petrol alanlarını devlet tekeline almış ve seçtiği girişimcilere dört yıllık dönemler hâlinde bu alanları kiraya verirken Ermeniler özel muamele görüyorlardı. 1850'den 1872'ye kadar petrol pompalama tekeli Ermeni sermayedar Ter-Gukasov'un elindeydi, daha sonra ise gene bir Ermeni olan Mirzoev'e geçti. Azerbaycanlı sermayedarlar, petrol pompalama olanaklarından yoksun, bu dönemde bölgedeki rafinerilerin yarısından fazlasını ele geçirmeyi başarmışlardı. Hükûmet, devlet tekeline kaldırıp araziyi en yüksek fiyat verenlere satmaya başlayınca, Ermeni egemenliğine rakipler çıktıysa da onların durumları pek sarsılmadı. Tersine, Rus, Gürcü, Yahudi ve yabancı sermayenin akmasıyla Azerbaycanlıların görece rahat durumu hızla bozuldu.

Azerbaycanlıların hiç büyük şirketi (yılda on milyon pund üzerinde üretim yapan şirketler) yoktu, genelde küçük işletmelerin sahibiydiler. Orta ve büyük ölçekli işletmelerin sahipleri yabancı sermayeyle birlikte Ruslar ve Ermenilerdi.

Bakülü girişimciler Hazar kıyısında refah içinde yaşarlarken, petrol sanayiini gerçekten kontrol edenler artık şehir dışındaydı. Bunların merkezleri ise St. Petersburg'ta veya ülke dışındaydı. Rusya'nın petrol sanayiindeki sermayesinin yarısı dış ülkelere gelmişti. Tek başına İngiliz sermayesi, Bakü'ye yapılan yatırım sermayesinin %60'ını elinde tutuyordu. Devrim sırasında en büyük şirketin sahibi yabancıları: Nobel Kardeşler, Robert ve Ludwig. I. Dünya Savaşı sırasında, şirketleri, dev Rus Genel Petrol Şirketi'nin en büyük hissedarıydı; bu sayede imparatorluğun en büyük petrol üreticisi olmuşlardı.

Marksist tarihçilerce çok sık vurgulanan tekelleşme eğilimi, özellikle yüzyılın başından itibaren Bakü'de kesinlik kazandı. Bakü, bir petrol kaynağı olarak dünya çapında önem kazandı ve 1890'larda Rusya'nın sanayileşmesinde önemli bir rol oynadı. 1898'den 1901'e kadar Bakü petrol bölgesinde Amerika Birleşik Devletleri'ndeki bütün petrol bölgelerinde çıkarılandan daha çok petrol çıkarılıyordu. Sonra, ani bir ekonomik bunalım bütün Rusya'yı sardı ve özellikle Bakü'de yıkıcı bir etki yarattı. İlkel teknoloji ve ağır vergiler, Amerikalılarla rekabet etmeyi güçleştiriyordu. 1901'den sonra Bakü'de üretilen ve rafine edilen petrol miktarında net bir düşüş oldu. Sanayi bir daha tam anlamıyla eski durumuna gelememi. Petrole talep azaldı, fiyatlar düştü ve bu panik Bakü borsasını da sardı. 1900-1902 arasında delme-kuyu açma işleri yarıya indi. 1901'den 1903'e kadar üretim %11 azaldı. Küçük şirketler daha büyük zarara uğradılar, çoğu iflas etti. Daha esnek davranmalarına olanak veren kaynakları olduğu için büyük şirketler bunalımı atlattılar ve çoğu kâr etti. Sonuç olarak bazı şirketler birleşti, büyüklerin etkisi daha da arttı ve sanayi üstündeki otoriteleri güçlendi. 1900 yılında en büyük altı şirket, Nobel, Mantaşev, Hazar-Karadeniz Anonim Şirketi, Bakü Petrol Birliği, Hazar Şirketi ve Rus Petrol ve Sıvı Yakıt Sondaj Birliği, Bakü'de çıkarılan petrolün %50'sini üretiyordu. 1912'de Rus bankaları ve sanayicileri Mantaşev şirketiyle G. M. Lianosov ve Neft Şirketi'ni birleştirerek Rus Genel Petrol'u oluşturdular. Aynı yıl Hollanda Kralliyeti-Shell grubu, Rothschild Hazar-Karadeniz Şirketi'ni satın alarak diğer holdinglerine ekledi. Yine de bu birleşme yüzyılın ilk yirmi yılına kadar düzensiz biçimde süren net üretim düşüşünü fazla etkilemedi. Böylece, Bakü'de işçi hareketi başladığında, sanayi, tamamen azalan üretim bunalımıyla karşı karşıyaydı. (Devam edecek)

Bakü Komünü 1917-1918

Rus Devriminde Milliyet ve Sınıf

Mesis Kürkçüoğlu' nun sunumuyla

Ronald Grigor Suny

Çeviren: Kudret Emiroğlu

*Yazının ilk bölümü Ay Balam'ın Kasım 2020 sayısında yayımlanmıştı.

iletişim : kimgazetesi.com

AYLIK BÜLTEN YAYIMI İÇİN HAZIRLANMIŞTIR. PARAYLA SATILMAZ.

MOLLA NASREDDİN 100 YIL SONRA

Hakikatin güldüre güldüre ifadesi, çıkış yolunun güldüre güldüre gösterilmesi, Nasrettin Hoca fıkralarının en önemli özelliğidir.

20. yüzyılın öncesinde karşılaştığı kusurlarla, cehaletle mücadele eden **Mirza Celil Mehmetguluzade**'nin öncülük ettiği gazeteye, Molla Nasreddin adını vermesi sebepsiz değildir. Devrindeki adaletsizliğe, idraksizliğe, eşitsizliğe göz yumması mümkün değildi. Peki, bütün bunlar nasıl dile getirilecekti? Tabi ki, Nasreddin Hoca tarzında. Gülererek güldürerek. Bu acı bir gülüştü. Müslümanlara keder penceresinden bakarak, yürek ağrısı duyarak gülmekti.

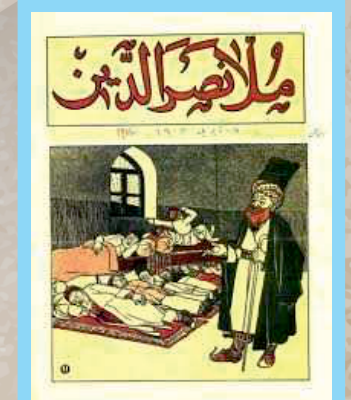
25 yıl boyunca Tiflis'te, Tebriz'de, ardından Bakü'de neşredilen gazete, Mirza Celil'in kalem arkadaşları ile birlikte mücadele ettiği bir araç oldu. Hakikat mahkemesine dönüştü. Kapak resminde görüldüğü gibi uykudaki Müslüman'ı dürtmeye çalıştı.

Ancak derginin başlattığı savaş, 25 yıla sığmazdı, sığmadı da. Burada belirttiğimiz problemlere yeniden dönüldü, Hoca'nın usullerine bir daha başvuruldu. Bu neşriyattan 60 yıl sonra yazar **Anar**, derginin üslubunda, dilinde, felsefesinde 66 yergi dizisini yazar. Bütün niyetini eserin önsözünde yer alan Zarafat (Latifeler) adlı girişte açıklar. Yani 60 yıl öncesinde dergi kendi devrinin eksikliklerini, dar görüşlülüklerini eleştiri, vergi salvosuna nasıl tuttuysa şimdiki yazar Anar da yaşadığı dönemin çarpıklıklarını, gülünç taraflarını hedef aldı. Bu tür eser yazmak henüz deneyimsiz bir kalemşor olan, hileden sansürden haberi olmayan genç Anar'dan kör cesaret istiyordu. Yazdıklarının okuyucuya aktarılması bir başka sorundu. Ulduz gazetesinin baş redaktörü **Cabir Novruz**, Molla Nasreddin 66 dizisinin neşredilmesine söz verdi. 1968 yılının 7. Sayısında eser okuyucu ile buluştu.

Edebiyat dünyasında yankı yaratan yazılar, şimşekleri üzerine çekti. Mevcut Sovyet sistemini yediği değerlendirmeleri yapıldı. Bu yazı dizisi, yazar Anar'ın edebiyat dünyasında aldığı yeri belirledi.

Bu yıl, Molla Nasreddin'in 110. Yılı, Anar'ın bu eser ile tanışmasının 50. yılı. Yazar yeni kaleme aldığı eser ile 110 yıl sonra «Molla Nasreddin» adlı satirik silsilesini yine «Ulduz» gazetesine takdim etti. Aslında Mirza Celil'in yüreği yanarak yazdıklarının 110 yıl sonra da güncelliğini yitirmemesi, Anar'ın 50 yıldan sonra yine Mollaya sığınması; zamanımız, kendimiz, devrimiz hakkında, aynaya baktığımızda gördüklerimiz konusunda düşünmemiz için sebeptir. Aslında belki de bu silsilenin asıl üstünlüğü ayna görevini gerçekleştirmesindendi. Kimi komşusunu, kimi televizyonda gördüklerini, kimi akrabasını, kimi dostunu, fakat birçoğu kendini görececek bu eserde. Bu yüzden çok da uzatmadan herkesi özü ile baş - başa bırakıp «Molla Nasreddin 110 il sonra» adlı satirik silsileyi okuyucularımıza sunuyoruz.

Devamı sayfa 2' de

MOLLA NASREDDİN 100 YIL SONRA

Salam, «Molla Nəsrəddin» babam! Sənin dünyamıza zühur etməkliyindən düz yüz on il keçib. 1986-ci ildə səninlə son görüşümüzdən də otuz il Bu illər, əsrlər ərzində çox, lap çox şey dəyişdi. Amma heç nə dəyişməyib. «Köhnə hamam, köhnə ... » Yox, olabilsin taslar dəyişib, təzələnib. Dostun Sabir: «Qeyrətli danosbazlarımız iş bacarırkən, Tənbəl, dəli şeytanları neylərdin, İlahi?» yazırdı. Dəli şeytanlar yenə də işsiz qalıb, qeyrətli danosbazlarımız indi də qəzetlərə daraşıblar. Yenə də rəhmətlik Mirzə Ələkbər demiş: Bir bölük boşboğazıq, heyvələrək adətimiz, Doludur lənət ilə, qeybət ilə söhbətimiz, ««Molla Nəsrəddin» 110 il sonra» Oxumaqdan payımız yox, yazıdan qismətimiz. Bu əvamlıqla belə hər sözü təfsir edirik. Hər sözə çulğashırıq, hər bir işi qurdalarıq, Harda bir nur görürsək, ona qarşı olarıq. Bəzinə diş qıcıdıb, bəzinə quyruq bularıq. Bizə hər kəs çörək atsa, onu təqdir edirik. Danışib - söyləşərik hər necə ünvan olsun, İftira, ləğv, əbəs, hərzəvü - hədyan olsun. Hər kəsə bağlayarıq hər cürə böhtan olsun Güc verib zikrə, cinan qəsrini təmir edirik. Elə bil Sabir əfəndi bu şəri indi yazıb, elə deyilmi? Bəlkə indi yazsaydı, belə yazardı: Daş qəlbli insanları neyləyirdin, İlahi? Bu rüşvət alanları, neyləyirdin, İlahi? Bu qədər işsiz adam, kasıb, xəstə var ikən Bahalı dərmanları, neyləyirdin, İlahi? Toylarda bərk piləyib zurna - balabanları Qulaq batıranları neyləyirdin, İlahi? Səpələyib, sovurub haram pulu-paranı Çalıb-çaldıranları neyləyirdin, İlahi? Ölüsün dəfn etməyə imkanı olmayan var, «Yan-yaxıl» ehsanları neyləyirdin, İlahi? Çörəyə pul tapmayan zavallılar önündə Belə şık dükənləri, bol-bol restoranları neyləyirdin, İlahi? Guya hər şey yerində, qurd quzuyla otlayır Belə ağ yalanları neyləyirdin, İlahi? Kağız üstündə qalan, üstünə milçək qonan Möhürlü fərmanları neyləyirdin, İlahi? Dünən səsinə qısan, bu gün bar - bar bağırən Saxta qəhrəmanları neyləyirdin, İlahi? Heç kim oxumur kitab, sözə məhəl qoymayan yox, Bəs bunca yazanları neyləyirdin, İlahi? ««Molla Nəsrəddin» 110 il sonra» Dediylə böhtan, yalan, heç bir şey anlamayan Nə qanan, nə qandırən kütbeyin nadanları neyləyirdin, İlahi? Əziz Mirzə Cəlil! Əziz Mirzə Ələkbər! Axı siz də öz dövrünüzün nadanlarından, avamlarından, boşboğazlarından, böhtanbazlarından, hərzəvü - hədyan hərislərindən, iftiraçı heyvələrdən az çəkməmisiz. Adama yer eləyən odur ki, indiki nadanlar çağdaş işıqlıları yamanlamaq üçün hərdən sizlərin müqəddəs adlarınızı ağızlarına almağa cürət edirlər, guya Sizi sağlığınızdada daş - qalaq edən bunlar kimilər, bunların başmaq tayı kimi tay - tuşları, oxşarları deyildi? Adının yaxşılığa çəkilməsi üçün gərək hökman dünyadan gedəsən? Amma o dövrün zırramalarıyla indikilər arasında, insafən desək, fərq də var. Onunla fərqlənirlər ki, indiki zırramalar Nitşsenin, Kamyunun adlarını eşidiblər, yeri gəldi ANAR gəlmədi bu adları papiros tüstüsü kimi üstümüzdə üfürürlər. O vaxtkı zırramalar kimi bugünlülərə də söz qandırmaq mümkün deyil... (**Devamı var**)

Anar

Molla Nasreddin 10 il Sonra

Redaktör:**Prof. Dr. Elçin İsgəndərzadə**

Düzenləmə: Abdullah Kubalı

İSMİN HÂLLERİ

Veli toplantısında çocuğunun durumunu sormaya gələn birinə arkadaşım adını sormuş:
-Mühendis, diye cevap alınca:
-Ben mesleğinizi değil, adınızı sormuştum, diye devam etmişti:
-Dedim ya, Mühendis işte, demişti öğrenci velisi.
Adam çıktıktan sonra öğretmen arkadaşımıza:
-Bu adam kesin bizim ilden, diye fısıldamıştım.
-Nerden anladın?- diye sormuştu meslektaşım.
-İsminden.Memleketimde yoksul aileler çocuklarının ileride refah içinde yaşamalarını diliyor, onlara isim vermede seçici davranıyorlar.
-Yani?
- Yani, bizim ilde bol miktarda **Mühendis, Subay, Asker, Savcı** var. Hatta bununla kalmayıp **Beyzade, Paşa, Ağa** diye unvanlardan yararlanıyor yoksulluktan hepten sıyrılıp refaha ermeye çalışıyoruz.
-Peki, çocuklarınız büyüdüklerinde dâhil oldukları sektörlerde çeşitli sıkıntılarla karşılaşmıyorlar mı?
-Karşılaşıyorlar tabi. İşte demin bir örneğe biz rastladık. İtfaiyede yangın ihbarı alan santraldeki hemşerimiz:
-Buyurun ben **Savcı**, diyor. Karşıdaki yanlışlıkla savcılık makamını aradım diye telefonu kapatıyor durum anlaşılınca kadar yangın büyüyor. Kadın adlarında nesneler **Fincan, Toto, Para**; besinler **Tere, Zeytin, Fıstık, Kıraz, Portakal, Limon**; kuş adları **Keklik, Güvercin,Tavuz** ; kurumlar **Belediye**, sanayi mamülleri **Pamuk**, kıymetli madenler **Altın, Elmas**; güzelliği, şuhluğu belirten sözcükler **Dilber, Yosma** da revaçtaydı. Sonraları şehre tayini çıkan memurlardan modern adlar alınmaya başladı. Artık **Filiz, Betül, Suzan, Arzu, Hülya, Gülay** duyulmaya başlandı.
-Başka ilginç bir vukuat var mı
-Var, bir tanesi şöyle:
Kadınlar, kız torunu olan komşuya göz aydınlığı vermeye gelmişler.
-Adını ne koydunuz?- diye soruyor konuklar. Ev sahibi bir türlü hatırlamıyor: Komşular ona yardımcı olmaya çalışıyorlar. İçlerinden biri:
-**Ayşe, Fatma, Ayten, Nurten, Asya?**
-Yok yok .diye sızlanıyor. Torunun adını hatırlayamadığı için mi, başka bir nedenle mi, belli değil.
-**Şahnabat, Simizar, Türkân,Tükezban...** diyor bir diğeri.
-Yok yok, onlar değil; keşke olsa bu çok pis bir ad, diyor ağlamaklı.
-Peki ne?
-Kız hani karnınız ağrısı ikide bir yüznumaraya gidersiniz ya.
-Eeee
-İşte o hastalığın adı neyse o...
-Nasıl yani? İshal mi?
-Yok yok, değil.
-Amel mi?*

Ağlamaklı bir tonda feryat etmiş ev sahibi kadın.
-He he he **Emel Emel**.
HARFİN HÂLLERİ
Okulda öğrendiğimiz bilgiler günlük hayatta çoğunlukla gerçeğe uymuyordu. Alfabeyi öğreten öğretmenimiz “j” harfinin Türkçeye yabancı olduğunu belirterek jandarma dışında kullanılmadığını vurgulamıştı. Henüz **Jale, Müjde** vb isimleri duymamıştık. Jilet, Jest sözcükleri de dikkatimizi çekmemişti. İlk aykırı bilgiyi teyze oğlu ile inek dışkısını ahırdan dört kollu araç ile çıkarırken edindim. İki yaş küçüğüm olsa da çocuk bilgiçlik edip bana sağ yap, sol yap talimatı verirken bize bu işi yapmayı buyuran emisi sinirlendi.
-Ba... ba... ba! Tejgere ile bok taşımak da talimleymiş, dedi.
Sinemada film izlerken arka sırada oturan iki kişiden biri görüntüde beliren kadın ile birlikte verilen efekti yorumlayıp:
-Borazanı kime alıyor?- diye sordu. Arkadaşı:
-Kıza alıyor. Been mi çalacak? —dedi.
Devamındaki sahnede kadın başrol oyuncusu erkeğe asılıyor, adam orali olmuyor, mesafeli davranıyordu. İzleyiciler herifi kınıyor, bir an önce karşılık versin de öpüşme, sevişme görelim derdinde. Nihayet erkek, yavaş yavaş tavrını değiştiriyor, dişleri görünecek şekilde sırtıtmaya başlıyor, salondakiler umutlanıyor. Arkadaki vatandaş:
-O da başladı, diyor.
-Mejbur başlayacak, diyor diğeri. İşte “j” harfi bir daha kullanıldı.
Tv. çıktığında tejgere ile dışkı taşıdığımız evin bulunduğu mahallede konukseverlikte nam salmış Timur amca Tv aldı. Konu komşu her gün onun evinde bu yeni aygıttan yararlanmaya çalışıyorduk. Teyze oğlunun amcası iyice yaşlanmıştı. Sinamak için televizyonu gösterip:
-Emi bu ne? dedim.
-Ne olacak Televiji —dedi. J harfinin kullanıldığı bir örneğe daha rastlamaktan mutluydum.

***Amel**: Karın ağrısı, ishal (yerel)